

MICHAŁ GOLIŃSKI¹

E-administracja jako infrastruktura cyfrowego autorytaryzmu

Streszczenie

Światowa demokracja się cofa, narasta fala populizmu i autorytaryzmu. Tendencja ta skłania do przemyślenia roli, jaką we współczesnych społeczeństwach odgrywają techniki informacyjne i administracja cyfrowa.

Słowa kluczowe: administracja cyfrowa, demokracja, cyfrowy autorytaryzm, cyfrowy leninizm, cyfrowa transformacja

1. Wprowadzenie

Wykorzystanie technik informacyjnych (ICT) w administracji jest, od ponad dwóch dekad, obiektem zainteresowania naukowców, opinii publicznej i polityków. E-administracja lub cyfrowa administracja (OECD od 2014 r. używa tego określenia i odróżnia je od e-administracji²) jest postrzegana jako rozwiązanie mające służyć zwiększeniu efektywności działań administracji, a przede wszystkim jako narzędzie ułatwiające życie obywatelom i zwiększające stopień ich partycypacji w działaniach władzy. Dominuje zatem podejście optymistyczne.

Rewolucja cyfrowa oraz rzeczywistość społeczno-polityczna lat ostatnich ukazuje wiele zagrożeń, które zdaniem autora, pozwalają zakwestionować dominujący dotychczas optymizm. Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na fakt, że zastosowania ICT, które traktowaliśmy dotychczas jako przyjazne, mogą stać się groźne dla obywateli i całego systemu demokratycznego.

¹ Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Instytut Informatyki i Gospodarki Cyfrowej, mgol@sgh.waw.pl.

² OECD 2014, *Public Governance and Territorial Development Directorate, Recommendation of the Council on Digital Government Strategies*, www.oecd.org/gov/digital-government/recommendation-on-digital-government-strategies.htm, OECD 2014, s. 6 (data odczytu: 01.12.2018).

2. Rozwój technologiczny a struktury społeczne

W dotychczasowej historii ludzkości przemiany technologiczne o charakterze przełomowym skutkowały zmianą dotychczasowego porządku społecznego. W ogromnym uproszczeniu rewolucja neolityczna doprowadziła do: osiadłego trybu życia, rozwoju handlu i usług, specjalizacji i profesjonalizacji zawodowej, a przede wszystkim do zmiany hierarchii społecznej i powstania klas społecznych. W dłuższym horyzoncie, w wyniku tych procesów powstało społeczeństwo feudalne.

Skutkiem rewolucji przemysłowej były: urbanizacja, powstanie związków zawodowych, narodziny ruchu robotniczego i ideologii socjalistycznej, wzrost znaczenia proletariatu i burżuazji przemysłowej, jako nowych klas społecznych, i generalnie powstanie systemu kapitalistycznego. W konsekwencji zmiany te doprowadziły do powstania systemów demokratycznych, ale także ich aberracji: faszyzmu i komunizmu.

Od lat 60. XX wieku wielu wieszczy nadejście rewolucji informacyjnej i społeczeństwa informacyjnego³. Ostatnie półwiecze to okres intensywnego rozwoju ICT i istotne przemiany wielu aspektów naszej cywilizacji.

Wydaje się jednak, że dopiero teraz ICT osiągnęły poziom rozwoju i wszechobecność, której wynikiem będą przemiany o skali porównywalnej do wcześniej wspomnianych wielkich przełomów technologiczno-społecznych. Dokonujący się proces określa się często przymiotnikiem cyfrowy⁴. Jeśli rzeczywiście dokonują się zmiany o charakterze rewolucyjnym, to należy spodziewać się, że oprócz przemian gospodarczych i kulturowych istotnym zmianom ulegnie także sfera społeczna, a zatem i polityczna. Pojawia się więc pytanie: jeśli dominującym dotychczas (przynajmniej w krajach Zachodu) ustrojem była demokracja, to jaki system polityczny będzie funkcjonował w, tak trudnej do przewidzenia, przyszłości? Jeżeli słuszne są założenia licznych protagonistów osobliwości technologicznej (Vinge⁵, Kurzweil⁶,

³ Por. M. Goliński, *Społeczeństwo informacyjne – geneza koncepcji i problematyka pomiaru*, „Monografie i Opracowania” 2011, 580, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.

⁴ Por. M. Goliński, *Gospodarka cyfrowa, gospodarka informacyjna, gospodarka oparta na wiedzy – różne określenia tych samych zjawisk czy te podobne pojęcia określające różne zjawiska?*, w: *Społeczno-ekonomiczne aspekty rozwoju gospodarki cyfrowej. Koncepcje zarządzania i bezpieczeństwa*, red. A. Kobyliński, M. Grzywińska-Rapca, M. Markowski, „Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych” 2018, zeszyt 49, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, s. 177–190.

⁵ V. Vinge, *The Coming Technological Singularity: How to Survive in the Post-Human Era*, edoras.sdsu.edu/~vinge/misc/singularity.html (data odczytu: 23.12.2018).

⁶ R. Kurzweil, *Law of Accelerating Returns*, lifeboat.com/ex/law.of.accelerating.returns (data odczytu: 23.12.2018), a także www.kurzweilai.net (data odczytu: 23.12.2018).

Yudkowsky⁷ i wielu innych), którzy definiują ją jako hipotetyczny punkt w rozwoju cywilizacji, w którym postęp techniczny stanie się tak szybki, że wszelkie ludzkie przewidywania staną się nieaktualne, to powyższe pytanie wydaje się uzasadnione.

Wśród technologii mających najsilniejszy wpływ na przemiany społeczne wyróżniają się te, które są związane z informacją. Oczywisty jest wpływ, jaki na kształt naszej cywilizacji wywarło wynalezienie pisma. Wynalazek druku stał się podstawą *Galaktyki Gutenberga*⁸ – innowacji, która – zdaniem McLuhana – zadecydowała o dalszym rozwoju zachodniej cywilizacji i stała się bezpośrednim, choć oddalonym w czasie, warunkiem rewolucji przemysłowej. McLuhan umniejszał znaczenie politycznych, gospodarczych i kulturowych czynników zmiany społecznej, propagując dość drastyczny determinizm technologiczny. Historia ludzkości staje się tu pasmem przełomowych innowacji w sferze technik informacyjnych implikujących przemiany społeczne. Jeśli przyjmiemy podejście McLuhana, to dokonująca się rewolucja cyfrowa musi stać się przyczyną daleko idących przemian społecznych.

Immanentną cechą współczesności jest wszechobecny proces cyfrowej destrukcji, rozumiany jako fundamentalne przemiany procesów, zachowań i oczekiwań w społeczeństwie, polityce, kulturze, gospodarce i życiu codziennym, generowane i/lub wyrażane przez cyfrowe zasoby i kanały. Proces ten dotyczy całej współczesnej rzeczywistości, a więc także sfery administracji. Nie jesteśmy dzisiaj w stanie określić, jakie zmiany zajdą w tym obszarze. Odpowiedzią na cyfrową destrukcję jest cyfrowa transformacja – wykorzystanie nowych możliwości ICT w celu stworzenia nowego cyfrowego modelu biznesowego. Nie wiemy jednak, jaki nowy *model biznesowy* stworzy władza, której charakteru nie znamy.

3. Utopie „technologii wolności”

W nowych technikach informacyjnych często pokładano nadzieje o charakterze wolnościowym i demokratycznym. W 1794 r. francuskie Ministerstwo Wojny uruchomiło pierwszą linię optycznego telegrafu semaforowego łączącego Paryż z Lille⁹. Już wtedy wydarzeniu temu przypisywano potencjalnie istotne skutki

⁷ E. Yudkowsky, *Three Major Singularity Schools*, yudkowsky.net/singularity/schools (data odczytu: 23.12.2018).

⁸ M. McLuhan, *The Gutenberg Galaxy: the Making of Typographic Man*, University of Toronto Press, Toronto 1962.

⁹ F.L. Bauer, G. Goos, *Informatyka*, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1977.

społeczne, doszukując się nowych szans dla demokracji bezpośredniej. W 1795 r. Aleksander Vandermonde, który objął pierwszą we Francji katedrę ekonomii politycznej, stwierdził: (...) *ten wynalazek mógł wystarczyć do ustanowienia demokracji pośród wielkich populacji*¹⁰. Warty podkreślenia jest jednak fakt, że począwszy od starożytności narodziny kolejnych generacji technik informacyjnych związane były z wojskowością i służyły, w pierwszej kolejności, celom militarnym.

W ten nurt technooptymizmu dobrze wpisuje się, lansowana od lat 60. XX wieku, koncepcja społeczeństwa informacyjnego (SI). Zdaniem Kumara: *Koncepcja społeczeństwa informacyjnego dobrze pasuje do liberalnej, postępowej tradycji myślowej Zachodu*¹¹ wywodzącej się z oświeceniowej wiary w postęp i racjonalność. Ithiel de Sola Pool – piewca *technologii wolności* – w swoich pracach rozpowszechnia takie podejście¹². Coraz większa ilość i dostępność informacji przekładać się ma – zdaniem zwolenników tej koncepcji – na większą efektywność gospodarczą, szerszy zakres wolności obywatelskich i postęp społeczny.

Traktowanie ICT jako remedium na dyktatury i totalitaryzmy trwało długo. Można tu wspomnieć wypowiedzi Ala Gore'a o niemożności kontrolowania internetu czy nadzieje związane z Arabską Wiosną, gdzie powszechne wykorzystanie technik informacyjnych przez demonstrujących miało przyczynić się do demokratyzacji jednego z bardziej totalitarnych regionów świata. Rzeczywistość okazała się dramatycznie odmienna.

4. Kryzys demokracji i sukcesy populizmu

Zdaniem wielu demokracja stoi w obliczu najpoważniejszego kryzysu od dziesięcioleci. Potwierdzają to zarówno nasze codzienne obserwacje światowej sceny politycznej, jak i badania prowadzone przez organizacje zajmujące się monitorowaniem sfery wolności. Edycje 2018 wydawanych przez nie corocznie raportów brzmią alarmująco. Zarówno Freedom House¹³, jak i Cato Insti-

¹⁰ A. Mattelart, *Społeczeństwo informacji*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2004.

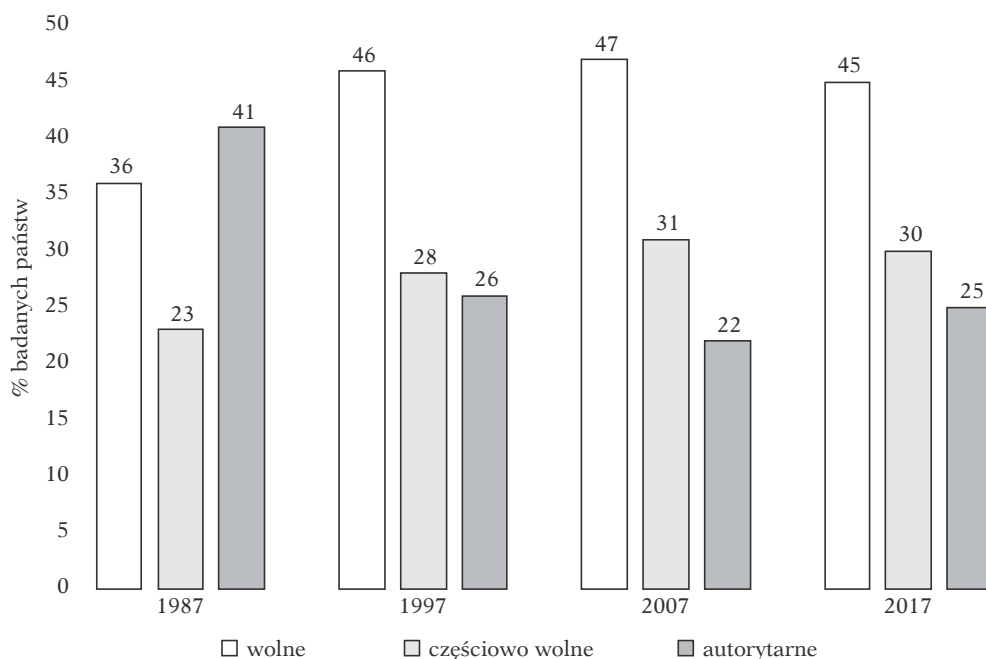
¹¹ K. Kumar, *From Post-Industrial to Post-Modern Society: New Theories of the Contemporary World*, Blackwell, Oxford 1995, s. 3.

¹² I. de Sola Pool, *Technologies of Freedom*, Harvard University Press, 1983 oraz I. de Sola Pool, *Technologies Without Boundaries. On Telecommunications in a Global Age*, Harvard University Press, 1990.

¹³ Freedom House, *Freedom in the World 2018. Democracy in Crisis*, freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2018 (data odczytu: 24.12.2018).

tute¹⁴ stwierdzają, że podstawowe założenia demokracji zostały zaatakowane na całym świecie. Erozja demokracji dokonuje się pomimo, a może w wyniku rozwoju ICT¹⁵.

Tegoroczny raport Freedom House nosi znaczący tytuł: *Democracy in Crisis*. Spośród badanych państw w 71 odnotowano pogorszenie w zakresie praw politycznych i swobód obywatelskich, a tylko w 35 poprawę. Oznacza to dwunasty z rzędu rok spadku wolności w skali globu. Po dwóch dekadach ekspansji demokracji widać wyraźną zmianę trendu – rysunek 1.

Rysunek 1. Sukcesy i kryzysy demokracji na świecie

Źródło: opracowanie własne na podstawie freedomhouse.org/content/freedom-world-data-and-resources (data odczytu: 25.12.2018).

USA wycofują się z roli wzorca i strażnika światowej demokracji. Natomiast Chiny i Rosja nie tylko pogłębiają autorytaryzm we własnych krajach, ale i coraz

¹⁴ I. Vásquez, T. Porcnik, *The Human Freedom Index – 2018*, Cato Institute, Fraser Institute, Friedrich Naumann Foundation for Freedom, Washington 2018.

¹⁵ L. Rensmann, *The Noisy Counter-Revolution: Understanding the Cultural Conditions and Dynamics of Populist Politics in Europe in the Digital Age*, „Politics and Governance” 2017, Volume 5, Issue 4, s. 123–135, DOI: 10.17645/pag.v5i4.1123.

intensywniej starają się destabilizować sytuację w krajach demokratycznych oraz promować swe rozwiązania ustrojowe w krajach rozwijających się. Represyjne i skorumpowane autokracje nie tylko tłumią wolnościowe aspiracje swych obywateli, ale też zagrażają globalnej stabilności geopolitycznej.

5. Spełniona dystopia cyfrowego autorytaryzmu

Umocnienie się tendencji autorytarnych i populistycznych w skali globalnej nastąpiło wbrew nadziejom pokładanym w *technologiach wolności*. Okazało się, że systemy autorytarne nie tylko coraz lepiej radzą sobie z kontrolą internetu, mediów społecznościowych i technik mobilnych, ale nauczyły się wykorzystywać zdobycze ICT do umacniania swej władzy wewnętrznej oraz destabilizacji systemów demokratycznych w innych krajach i globalnego promowania swych rozwiązań społecznych. Coraz większą popularność zyskuje określenie cyfrowy autorytaryzm¹⁶, którego symbolem stały się Chiny.

Chiny od wielu lat prowadziły przemyślaną i konsekwentną strategię rozwoju ICT. Ograniczenie możliwości działania światowych gigantów pozwoliło na powstanie firm krajowych, a ogromny i chłonny rynek wewnętrzny umożliwił im szybki rozwój. Pozbawione konkurencji bardziej doświadczonych graczy rosły w szybkim tempie. Dziś są potęgami w skali globalnej, z sukcesami zdobywającymi rynki międzynarodowe, często deklasującymi dotychczasowych liderów. GAFA (Google, Apple, Facebook, Amazon) są silne na Zachodzie, ale praktycznie bezradne wobec BAT (Baidu, Alibaba, Tencent) na rynku chińskim. Firmy chińskie bardzo często wywodzą się ze struktur państwowych czy wojskowych, a nawet te, które powstały niezależnie i są prywatne, są dzisiaj pod znaczącą kontrolą KPCh. W firmach prywatnych, także zagranicznych, zakładane są komitety zakładowe partii, gwarantujące kontrolę i *prawomyślność* działania tych przedsiębiorstw. Właściciele są nakłaniani do oddawania państwu 1% udziałów wraz z uprawnieniami do uczestniczenia w podejmowaniu kluczowych decyzji¹⁷. Konsekwentnie prowadzona polityka przyniosła dwojakiego rodzaju

¹⁶ Por. E. Gent, *Digital Authoritarianism Is Rising. Here's What That Means*, singularity-hub.com/2018/11/23/digital-authoritarianism-is-rising-heres-what-that-means/#sm.000014pcrthghlcw6w429dem5adpz (data odczytu: 24.11.2018).

¹⁷ S. Czubkowska, *Za cyfrowym wielkim murem. Chiny rządzą w nowych technologiach*, wyborcza.pl/7,156282,24303418,za-cyfrowym-wielkim-murem-chiny-rzadza-w-nowych.html (data odczytu: 25.12.2018).

korzyści: stworzenie silnych firm krajowych budujących potęgę gospodarczą i technologiczną Chin oraz całkowitą praktycznie kontrolę sieci.

Projekty, takie jak Golden Shield Project i będący jego częścią Great Firewall, pozwalają na dogłębną – a czasami groteskową – kontrolę treści i zachowań obywateli w internecie, przy praktycznie całkowitym odizolowaniu od światowych zasobów sieci. Uzasadnionym wydaje się stwierdzenie, że w Chinach nie istnieje internet. Jest tylko, ogromny z racji rozmiaru kraju, intranet. Według BBC już w 2013 r. w Chinach ponad dwa miliony ludzi zatrudnionych było do monitorowania i cenzurowania informacji w sieci¹⁸.

Mechanizmy cybernadzoru są wykorzystywane do prześladowania mniejszości etnicznych. Najbardziej dobitnym przykładem jest region Sinciang, zamieszkiwany przez muzułmańskich Ujgurów. Ludność miejscowa jest zmuszana do instalowania systemów namierzania w samochodach. Na stacji benzynowej trzeba przejechać dowodem przez czytnik i spojrzeć w kamerę. Na stacjach kolejowych i przy drogach wjazdowych są punkty kontrolne pozwalające zidentyfikować podróżnych. Systemy rozpoznawania twarzy sprawdzają odwiedzających hotele, sklepy i banki. Policjanci noszą przy sobie podręczne urządzenia pozwalające przeszukać smartfona i wykryć szyfrujące komunikatory lub inną podejrzaną zawartość. Osoby uznane za podejrzaną są śledzone przez system i gdy oddalą się na więcej niż 300 m od domu jest powiadamiana policja¹⁹. Urumczy, stolica regionu, to najbardziej kontrolowane miejsce na świecie.

W skali całego kraju jest realizowana hiperorwellowska wizja „kredytu społecznego” – systemu oceny reputacji monitorującego płatności, ale także zachowania w sieci (w tym wpisy w mediach społecznościowych) obywateli²⁰. W oficjalnej nocy KPCh pada stwierdzenie: „Przyspieszone tworzenie systemu kredytów społecznych jest fundamentalne dla całościowego wdrożenia naukowych koncepcji rozwoju i stworzenia harmonijnego społeczeństwa socjalistycznego”²¹.

¹⁸ BBC 2013, *China Employs Two Million Microblog Monitors State Media Say*, www.bbc.com/news/world-asia-china-24396957 (data odczytu: 25.12.2018).

¹⁹ J. Chin, C. Bürge, *Na chińskim poligonie permanentnej inwigilacji*, „The Wall Street Journal” 2017, 19 grudnia, wyborcza.pl/7,160910,22921759,na-chińskim-poligonie-permanentnej-inwigilacji.html (data odczytu: 22.01.2018).

²⁰ L. Lin, J. Chin, *„Raport mniejszości” po chińsku*, „The Wall Street Journal” 2017, 30 listopada, wyborcza.pl/7,160910,22756036,raport-mniejszosci-po-chinsku.html (data odczytu: 10.12.2017).

²¹ S. Czubkowska, *Za cyfrowym wielkim murem. Chiny rządzą w nowych technologiach*, wyborcza.pl/7,156282,24303418,za-cyfrowym-wielkim-murem-chiny-rzadza-w-nowych.html (data odczytu: 25.12.2018).

Perfekcyjne metody kontrolowania internetu są atrakcyjne dla innych państw autorytarnych. Chińskie technologie kontroli stają się więc lukratywnym finansowo i politycznie obiektem eksportu²², przynoszącym zarówno dochody, jak i promującym chiński model zarządzania państwem i umacniającym wpływy polityczne na coraz większym obszarze świata.

6. Dystopia cyfrowego leninizmu

Rosnący autorytaryzm i coraz pełniejsza kontrola poczynań obywateli zdają się chińskim władzom niewystarczające. Usiłują okiełznać to, co przyniosło Chinom w ostatnich dekadach tak wielki sukces – gospodarkę wolnorynkową. Władze chcą zwiększać kontrolę nad sferą gospodarki, próbując wykorzystać najnowsze techniki informacyjne do realizacji idei centralnego planowania – koncepcji, która wydawała się już ostatecznie skompromitowana.

Zwolennicy centralnego planisty mieli problem – ten system po prostu nie działał, doprowadzając do zbrodni i wieloletniego zacofania znaczących obszarów świata. Stwierdzenie niemożności racjonalnej alokacji zasobów w gospodarce socjalistycznej dokonane przez Misesa w 1920 r. wywołało trwający wiele dziesięcioleci spór pomiędzy *Austriakami* a zwolennikami centralnego planowania. Jako główną przyczynę niemożności sterowania gospodarką w sposób centralny Hayek i Mises wymieniali niemożność kodyfikacji i centralizacji, rozproszonej pomiędzy uczestników rynku wiedzy i informacji.

Krach gospodarki socjalistycznej wydawał się ostatecznym argumentem w tej dyskusji. Władze chińskie starają się jednak stworzyć system określany przez obserwatorów jako „cyfrowy leninizm”.

Xi Jinping powraca do koncepcji, że to państwo powinno przewodzić w gospodarce. *Big Data* i sztuczna inteligencja mają skorygować dawne błędy gospodarki centralnie sterowanej. Planowane jest monitorowanie gospodarki w celu realizacji ustalonych odgórnie, przez władze, celów. Dostęp do korporacyjnych baz danych ma umożliwić regulatorom obserwowanie w czasie rzeczywistym przepływów finansowych, a zaawansowane algorytmy mają zoptymalizować

²² S. Cook, *The Globalization of Beijing's Media Controls: Key Trends from 2018*, freedomhouse.org/blog/globalization-beijings-media-controls-key-trends-2018 (data odczytu: 24.12.2018).

decyzje makroekonomiczne, utrzymać równowagę na rynkach i pozwolić uniknąć baniek spekulacyjnych²³.

Jest to swoista powtórka koncepcji Oskara Langego, który – na nieporównywalnym etapie rozwoju ICT – twierdził, że informacja dostępna dzięki zastosowaniu komputerów może umożliwić lepszą alokację zasobów niż mechanizmy rynkowe²⁴. Techniki informacyjne miały być, jego zdaniem, podstawą rozwoju demokracji partycypacyjnej zarówno w polityce, jak i gospodarce – swobodnego komunizmu cybernetycznego²⁵. Lange twierdził także, że pełne wykorzystanie nowych możliwości informacyjnych będzie możliwe tylko w warunkach gospodarki planowej²⁶.

Spór o możliwość funkcjonowania gospodarki centralnie planowanej daleko wykracza poza ramy tego tekstu. Należy jednak podkreślić, że kontrola gospodarki jest kolejnym elementem niewolenia jednostki. *Kontrola ekonomiczna nie jest po prostu kontrolą jakiegoś wycinka ludzkiego życia, który da się oddzielić od całości; jest to kontrola środków niezbędnych do osiągnięcia wszelkich naszych celów*²⁷. Czy jeszcze dobitniej: *Regulacja wszystkiego co ludzie robią, to tyle co władza totalitarna*²⁸.

7. Zmiana paradygmatu administracji cyfrowej

Według encyklopedii PWN: *administracja publiczna oznacza władcze wykonywanie zadań przypisywanych przez porządek prawny państwu i jego organom lub innym podmiotom wykonującym funkcje władcze*²⁹. Opisany wcześniej proces erozji demokracji i państwa prawa upoważnia – przynajmniej w odniesieniu do

²³ A. Browne, *Ambitny Xi Jinping i dyktatura big data. Jak Chiny wynalazły „cyfrowy leninizm”*, „The Wall Street Journal” 2017, 17 października, wyborcza.pl/7,160910,22736319,ambitny-xi-jinping-i-dyktatura-big-data-jak-chiny-wynalazly.html (data odczytu: 06.12.2017).

²⁴ O. Lange, *Computer and the Market*, w: *Economics of Socialism*, red. A. Nove, M. Nuti, Penguin, Harmondsworth 1972, za: H.-J. Wagener, *Economic Thought in Communist and Post-Communist Europe – Routledge Studies in the History of Economics*, Routledge, London and New York 1998, s. 43.

²⁵ R. Barbrook, *Przyszłości wyobrażone, Od myślącej maszyny do globalnej wioski*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza S.A., Warszawa 2009, s. 14.

²⁶ O. Lange, *Ekonomia polityczna*, tom I i II, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980, s. 261–262.

²⁷ F.A. Hayek, *Droga do zniewolenia*, Wydawnictwo Arcana, Kraków, 1998, s. 107.

²⁸ L. Kofakowski, *Mini wykłady o maxi sprawach*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2004, s. 14.

²⁹ encyklopedia.pwn.pl/haslo/administracja;3865851.html (data odczytu: 05.01.2019).

znacznej liczby państw – do pominięcia, zawartego w tej definicji, odwołania do porządku prawnego. Pozostają, coraz słabiej kontrolowane, funkcje władcze państwa. W takim rozumieniu opisane działania państwa chińskiego są działaniami administracyjnymi.

Dotychczasowe pojmowanie administracji cyfrowej było zdominowane przez, nieuzasadniony z dzisiejszego punktu widzenia, optymizm i nastawienie na obywatela. Cyfrowa administracja miała być tańsza, efektywniejsza, zbliżająca państwo do obywatela, któremu miała służyć i w coraz większym stopniu umożliwiać mu partycypację w funkcjach władczych. Takie podejście i wynikające z niego definicje prezentowały organizacje międzynarodowe, takie jak ONZ³⁰, OECD³¹, Unia Europejska³², czy liczne organizacje krajowe. Od lat organizacje te propagują rozwiązania cyfrowej administracji.

Kolejne fazy dojrzałości administracji cyfrowej miały oznaczać coraz większą wygodę dla obywatela. Jednocześnie, w rzeczywistości, wykorzystując coraz doskonalsze narzędzia ICT tworzyły infrastrukturę coraz głębszej inwigilacji, aż do poziomu, który określić można mianem Inwigilacji 4.0 – rysunek 2.

FAZY DOJRZAŁOŚCI ADMINISTRACJI CYFROWEJ	ROSNĄCA MOŻLIWOŚĆ INWIGILACJI
• INFORMACJA	
• KOMUNIKACJA	
• TRANSAKCJA	
• INTEGRACJA	
• INWIGILACJA 4.0 (AI/ML, IoT, Big Data, SM, drony, CCTV, systemy rozpoznawania twarzy, ...)	

Rysunek 2. Fazy dojrzałości administracji cyfrowej i rosnąca możliwość inwigilacji

Źródło: opracowanie własne.

³⁰ UN 2018, *United Nations E-Government Survey 2018: Gearing E-Government to Support Transformation Towards Sustainable and Resilient Societies*, publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2018-Survey/E-Government%20Survey%202018_FINAL%20for%20web.pdf (data odczytu: 01.12.2018).

³¹ OECD 2014..., op. cit.

³² EU 2014, *Europejska agenda cyfrowa*, europa.eu/european-union/topics/digital-economy-society.pl (data odczytu: 01.12.2018).

Zmieniająca się rzeczywistość technologiczna, społeczna, polityczna i kulturowa każe zastanowić się, czy dotychczasowy optymizm jest dalej zasadny? Rosnąca popularność ruchów populistycznych czy nawet autorytarnych sprawnie wykorzystujących techniki informacyjne powoduje, że coraz większa liczba państw zmierza w kierunku cyfrowego autorytaryzmu. Istniejąca i tworzona infrastruktura administracji cyfrowej może zostać łatwo wykorzystana w celach znacznie mniej szlachetnych niż zakładali jej twórcy. Narzędzie mające zbliżyć państwo do obywatela i umożliwić szeroką partycypację w działaniach władzy może stać się „jednym kliknięciem” narzędziem totalnej inwigilacji jednostki (jak pokazuje to przykład Chin) i istotnym instrumentem utrzymania i umacniania władzy o charakterze autorytarnym.

Przedstawione podejścia do administracji cyfrowej i wynikające z nich definicje oraz dokonujące się przemiany przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Definicje i sposoby pojmowania wykorzystania ICT w administracji

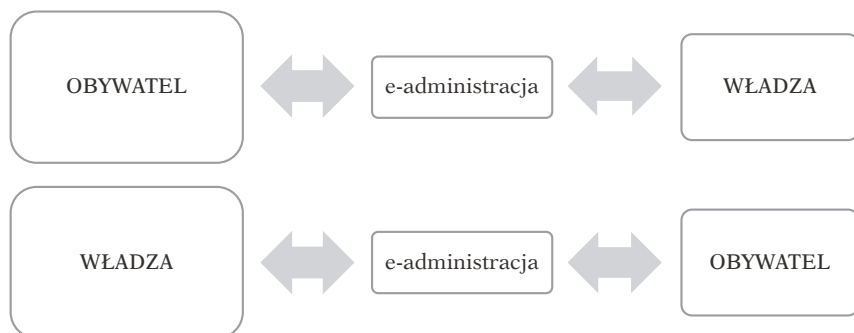
DEFINICJA	PODEJŚCIE	ŹRÓDŁO
<i>„E-Government refers to the use by the governments of information and communication technologies (ICTs), and particularly the Internet, as a tool to achieve better government”</i>	<i>„(...) governments anticipating citizens’ and business’s needs (citizen-centric approaches)”</i>	OECD 2014
<i>„Digital Government refers to the use of digital technologies, as an integrated part of governments’ modernisation strategies, to create public value”</i>	<i>„(...) citizens and businesses determining their own needs and addressing them in partnership with governments (citizen-driven approaches)”</i>	OECD 2014
Cyfrowy autorytaryzm to wykorzystanie technik informacyjnych do sprawowania i umacniania władzy	Rządzący kierują się swoimi potrzebami (government-driven approaches)	własne

Źródło: opracowanie własne.

8. Podsumowanie

Administracja cyfrowa jest swoistym interfejsem pomiędzy władzą a obywatelem. Pojawia się jednak niebezpieczeństwo przekształcenia go z narzędzia mającego służyć obywatelom w narzędzie ich kontroli i ucisku, przedstawione schematycznie na rysunku 3.

Wbrew utopijnym nadziejom protagonistów *technologii wolności*, ICT nie zagraża tendencjom autorytarnym. Współczesne techniki informacyjne umożliwiają stopień inwigilacji, kontroli i sterowania społeczeństwem w skali niewyobrażalnej jeszcze trzy dekady temu. ICT nie stanowi zagrożenia dla autorytaryzmu, odwrotnie wzmacnia go, dostarczając nowych, niezwykle sprawnych narzędzi.

Rysunek 3. Zmiana charakteru administracji cyfrowej – od narzędzia służebnego do instrumentu kontroli i ucisku

Źródło: opracowanie własne.

Władza otrzymała nowe, potężniejsze narzędzia zarządzania i kontroli obywateli i gospodarki – zmienia to w istotny nasz sposób pojmowania administracji cyfrowej. Sposób, w jaki narzędzia te zostaną użyte, zależy od charakteru władzy. Charakter władzy zależy od dynamiki przemian społecznych wywołanych także przez ICT.

Na szczęście (przynajmniej w naszym regionie świata) charakter władzy zależy ciągle jeszcze od dokonywanych przez nas wyborów. Powinny one być racjonalne i uwzględniać uwagę Hume'a: *Jest rzadkością, by jakiś rodzaj wolności utracić od razu*³³.

Bibliografia

Barbrook R., *Przyszłości wyobrażone. Od myślącej maszyny do globalnej wioski*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza S.A., Warszawa 2009.

³³ D. Hume, *Essays, Moral, Political, and Literary*, Part I, Essay 2: Of the Liberty of the Press, 1777, Online Library of Liberty, oll.libertyfund.org/titles/hume-essays-moral-political-literary-lf-ed (data odczytu: 02.12.2018).

- Bauer F.L., Goos G., *Informatyka*, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1977.
- Browne A., *Ambitny Xi Jinping i dyktatura big data. Jak Chiny wynalazły „cyfrowy leninizm”*, „The Wall Street Journal” 2017, 17 października, wyborcza.pl/7,160910,22736319,ambitny-xi-jinping-i-dyktatura-big-data-jak-chiny-wynalazly.html (data odczytu: 06.12.2017).
- Chin J., Bürge C., *Na chińskim poligonie permanentnej inwigilacji*, „The Wall Street Journal” 2017, 19 grudnia, wyborcza.pl/7,160910,22921759,na-chińskim-poligonie-permanentnej-inwigilacji.html (data odczytu: 22.01.2018).
- Czubkowska S., *Za cyfrowym wielkim murem. Chiny rządzą w nowych technologiach*, wyborcza.pl/7,156282,24303418,za-cyfrowym-wielkim-murem-chiny-rządza-w-nowych.html (data odczytu: 25.12.2018).
- de Sola Pool I., *Technologies of Freedom*, Harvard University Press, 1983.
- de Sola Pool I., *Technologies Without Boundaries. On Telecommunications in a Global Age*, Harvard University Press, 1990.
- EU 2014, Europejska agenda cyfrowa, europa.eu/european-union/topics/digital-economy-society_pl, (data odczytu: 01.12.2018).
- Freedom House, *Freedom in the World 2018. Democracy in Crisis*, freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2018 (data odczytu: 24.12.2018).
- Hayek F.A., *Droga do zniewolenia*, Wydawnictwo Arcana, Kraków 1998, s. 107.
- Hume D., *Essays, Moral, Political, and Literary*, Part I, Essay 2: Of the Liberty of the Press, 1777, Online Library of Liberty, oll.libertyfund.org/titles/hume-essays-moral-political-literary-lf-ed, (data odczytu: 02.12.2018).
- Kołakowski L., *Mini wykłady o maxi sprawach*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2004, s. 14.
- Kumar K., *From Post-Industrial to Post-Modern Society: New Theories of the Contemporary World*, Blackwell, Oxford 1995, s. 3.
- Lange O., *Computer and the Market*, w: *Economics of Socialism*, red. A. Nove, M. Nuti, Penguin, Harmondsworth 1972, za: H.-J. Wagener, *Economic Thought in Communist and Post-Communist Europe – Routledge Studies in the History of Economics*, Routledge, London and New York 1998, s. 43.
- Lange O., *Ekonomia polityczna*, tom I i II, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980, s. 261–262.
- Lin L., Chin J., *„Raport mniejszości” po chińsku*, „The Wall Street Journal” 2017, 30 listopada, wyborcza.pl/7,160910,22756036,raport-mniejszosci-po-chińsku.html (data odczytu: 10.12.2017).
- Goliński M., *Gospodarka cyfrowa, gospodarka informacyjna, gospodarka oparta na wiedzy – różne określenia tych samych zjawisk czy te podobne pojęcia określające różne zjawiska?*, w: *Społeczno-ekonomiczne aspekty rozwoju gospodarki cyfrowej. Koncepcje zarządzania i bezpieczeństwa*, red. A. Kobyliński, M. Grzywińska-Rapca, M. Markowski, „Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych” 2018, zeszyt 49, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, s. 177–190.

- Goliński M., *Spółczesność informacyjna – geneza koncepcji i problematyka pomiaru*, „Monografie i Opracowania” 2011, 580, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.
- Mattelart A., *Spółczesność informacji*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2004.
- McLuhan M., *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, University of Toronto Press, Toronto 1962.
- OECD 2014, *Public Governance and Territorial Development Directorate, Recommendation of the Council on Digital Government Strategies*, www.oecd.org/gov/digital-government/recommendation-on-digital-government-strategies.htm, OECD 2014, s. 6 (data odczytu: 01.12.2018).
- Rensmann L., *The Noisy Counter-Revolution: Understanding the Cultural Conditions and Dynamics of Populist Politics in Europe in the Digital Age*, „Politics and Governance” 2017, Volume 5, Issue 4, s. 123–135, DOI: 10.17645/pag.v5i4.1123.
- UN 2018, *United Nations E-Government Survey 2018: Gearing E-Government to Support Transformation Towards Sustainable and Resilient Societies*, publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2018-Survey/E-Government%20Survey%202018_FINAL%20for%20web.pdf (data odczytu: 01.12.2018).
- Vásquez I., Porcnik T., *The Human Freedom Index – 2018*, Cato Institute, Fraser Institute, Friedrich Naumann Foundation for Freedom, Washington 2018.

Źródła internetowe

- BBC 2013, *China Employs Two Million Microblog Monitors State Media Say*, www.bbc.com/news/world-asia-china-24396957 (data odczytu: 25.12.2018).
- Cook S., *The Globalization of Beijing’s Media Controls: Key Trends from 2018*, freedomhouse.org/blog/globalization-beijings-media-controls-key-trends-2018 (data odczytu: 24.12.2018).
- encyklopedia.pwn.pl/haslo/administracja;3865851.html (data odczytu: 05.01.2019).
- Gent E., *Digital Authoritarianism Is Rising. Here’s What That Means*, singularity-hub.com/2018/11/23/digital-authoritarianism-is-rising-heres-what-that-means/#sm.000014pcrthghlcw6w429dem5adpz (data odczytu: 24.11.2018).
- Kurzweil R., *Law of Accelerating Returns*, lifeboat.com/ex/law.of.accelerating.returns (data odczytu: 23.12.2018), www.kurzweilai.net (data odczytu: 23.12.2018).
- Vinge V., *The Coming Technological Singularity: How to Survive in the Post-Human Era*, edoras.sdsu.edu/~vinge/misc/singularity.html (data odczytu: 23.12.2018).
- Yudkowsky E., *Three Major Singularity Schools*, yudkowsky.net/singularity/schools (data odczytu: 23.12.2018).

* * *

E-government as an infrastructure of digital authoritarianism

Abstract

The world's democracy is receding, while the wave of populism and authoritarianism is growing. This tendency leads to rethinking the role that information technologies and digital administration plays in modern societies.

Keywords: digital government, democracy, digital authoritarianism, digital leninism, digital transformation